

LIETUVOS ISTORIJOS INSTITUTAS

LIETUVOS
ISTORIJOS
METRAŠTIS
2015 metai

1

LITHUANIAN INSTITUTE OF HISTORY

THE YEAR-BOOK
OF LITHUANIAN
HISTORY

2015

1

Vilnius 2016

LITAUISCHES INSTITUT FÜR GESCHICHTE

JAHRBUCH
FÜR LITAUISCHE
GESCHICHTE

2015

1

Vilnius 2016

Redakcinė kolegija:

Egidijus ALEKSANDRAVIČIUS
Vytauto Didžiojo universitetas

Jan JURKIEWICZ
Adomo Mickevičiaus universitetas Poznanėje

Zigmantas KIAUPA (pirmininkas)
Lietuvos istorijos institutas

Česlovas LAURINAVIČIUS
Lietuvos istorijos institutas

Ingė LUKŠAITĖ
Lietuvos istorijos institutas

Elmantas MEILUS (pirmininko pavaduotojas)
Lietuvos istorijos institutas

Jolita MULEVIČIŪTĖ
Lietuvos kultūros tyrimų institutas

Rimvydas PETRAUSKAS
Vilniaus universitetas

Edmundas RIMŠA
Lietuvos istorijos institutas

Jolita SARCEVIČIENĖ (sekretorė)
Lietuvos istorijos institutas

Vladas SIRUTAVIČIUS
Lietuvos istorijos institutas

Darius STALIŪNAS
Lietuvos istorijos institutas

Saulius SUŽIEDĖLIS
Milersvilio universitetas

Joachim TAUBER
Šiaurės Rytų institutas Liuneburge

Šio žurnalo straipsnių pavadinimai ir santraukos cituojami duomenų bazėse:
Articles appearing in this journal are abstracted and indexed in:
HISTORICAL ABSTRACTS. AMERICA: HISTORY AND LIFE.
EBSCO Publishing

MOKSLO GYVENIMAS

Konferencijos

ATSIMINIMAI, DIENORAŠČIAI, ASMENINIAI UŽRAŠAI LITERATŪROLOGŲ IR ISTORIKŲ AKIRATYJE

2015 m. gegužės 27–28 d. Liubline vyko Krokuvos pedagoginio universiteto bei Liublino Marijos Skłodowskos-Curie universiteto organizuota tarptautinė konferencija „Senosios Lenkijos memuaristika“. Atkreipę dėmesį į pastaraisiais metais išaugusį privačiosios raštijos palikimo publikacijų skaičių, organizatoriai kvietė mokslininkus pasidalinti savo įžvalgomis, inspiruotomis naujų metodologijų (geopoetikos, geokritikos, naujojo istorizmo, mikroistorijos). Taip pat buvo akcentuojama egodokumentikos tyrinėtojų naudojama prieiga, literatūros istorikams, istorikams, senųjų amžių kultūros tyrinėtojams suteikianti galimybę naujai „perskaityti“ XVI–XVIII a. privataus pobūdžio šaltinius: atsiminimus, dienoraščius (kelionės, karo, seimo ir pan.), autobiografijas, kronikas. Organizatorius ypač domino galimybė šiuose šaltiniuose užčiuopti naujus mentaliteto, vertybių, vaizdinių bei žmogiškosios patirties atspindžius.

Pirmasis posėdis buvo skirtas metodologinėms problemoms. Egodokumentikos tyrimų Lenkijoje pradininkas Stanisławas R o s z a k a s (Torunės Mikalojaus Koperniko universitetas) pranešime „Nuo privačiosios erdvės raštijos iki *Villa Vigoni*. Europos egodokumentikos tyrinėtojų patirtis“ retrospektyviai apžvelgė egodokumentikos tyrimų ištakas, įvairių šalių mokslininkų įdirbį bei jų atliekamų tyrimų savitumus, lėmusius stambiausio daugelio Europos šalių mokslininkus sujungusio šiuo metu vykdomo egodokumentikos tyrimų projekto „Atmintis ir istorija. Kolektyvinė ir asmeninė tapatybė“ atsiradimą. Piotras B o r e k a s (Krokuvos pedagoginis universitetas) pristatė Lvovo kaip krikščionybės bastiono sampratą amžininkų sąmonėje (pranešimas „Erdvės atmintis: Lvovo apgultys XVII a. antrosios pusės – XVIII a. dienoraščiuose“). Savitą pasakojimo būdą pasirinko

Dariuszas Chemperekas (Liublino Marijos Skłodowskos-Curie universitetas), pranešime „Reginos Salomėjos Pilsztynowos autobiografija geopoetikos perspektyvoje“ analizavęs pasirinktą šaltinį Kennetho Whito metodu – ieškant sąsajų tarp literatūrinės kūrybos, kultūrinės veiklos ir pastarąsias jungiančios geografinės erdvės.

Du konferencijos posėdžiai buvo skirti XVI–XVIII a. papročiams – apie tai kalbėjo daugiausia konferencijos pranešėjų. Pranešime „Vaiko pasaulis senuosiuose atsiminimuose“ Dorota Strzelczyk-Żołądź (Poznanės Adomo Mickevičiaus universitetas) suabejojo atminties „galia“, kadangi daugelis autorių apie savo vaikystę rašė būdami senyvo amžiaus. Mokslininkė pastebėjo, jog vaiko „pasirodymas“ šaltiniuose yra ne savaime suprantamas, o sporadiškas, susijęs su ypatingomis aplinkybėmis.

Privačiosios raštijos tyrinėtojai neretai teigia, jog apie autorių gali „kalbėti“ ne tik jo pateikta informacija, bet ir neaptartos temos. Šiuo aspektu dažniausiai cituojamą XVII a. pirmosios pusės dienoraštį pranešime „Apie ką napanoro rašyti Stanislovas Albertas Radvila?“ pristatė Teresa Chyńczewska-Hennel (Balogos universitetas). Radvilų giminės atstovai dominavo ir Dariuszo Milewskio (Kardinolo Stefano Wyszyńskio universitetas Varšuvoje) pranešime „Didvyris ar išdavikas? LDK etmonas Jonušas Radvila amžininkų atsiminimuose“. Analizuodamas keliolikos Radvilos amžininkų atsiminimų tekstus, mokslininkas atkreipė dėmesį, jog autorių požiūrį į Radvilą lėmė tiek jų politinės nuostatos, tiek etninė priklausomybė: lenkai buvo linkę išsakyti daugiau neigiamų nuostatų, o lietuviai arba nušviečia Radvilos asmenį teigiamai, arba apskritai neužsimena apie jo nuopelnus ar išdavystę.

Ar apkaltintųjų raganavimu liudijimai teisme gali būti laikomi egodokumentais? Tokiu klausimu savo pranešimą „Subjektyviojo „ego“ išraiška apkaltintųjų burtais teismo protokoluose Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje“ pradėjo Jūratė Kiaupienė (Lietuvos istorijos institutas). Pasitelkusi vokiškosios egodokumentų tyrimų priėigos požiūrį, pranešėja pristatė pasirinktus pavyzdžius kaip labai siauros ir uždaros socialinės grupės kolektyvinės atminties pavyzdį, dar galimai paveiktą ir vertėjo bei raštininko interpretacijų.

Vyriškosios ir moteriškosios erdvių persipynimą, nedidelių vyrų ir moterų asmeninių užrašų tematikos skirtumus akcentavo Božena Popiołek (Krokuvos pedagoginis universitetas) pranešime „Netvari atmintis – Saksų laikotarpio moterų užrašų knygelės ir paraatsiminimai“. Pranešėja pastebėjo, kad „kasdienybės skuboje“ gimę ir praktiniams poreikiams naudoti šaltiniai yra nepaprastai įdomūs dėl įvairialypės informacijos apie kasdienės autorių veiklas, tačiau neretai nieko neatskleidžia apie veiklių ir ambicingų autorių asmenybes, jų vidinį pasaulį ir pan. Tomaszo Ciesielskio (Opolės universitetas) pranešimo „XVIII a. bajorų ir didikų Užgavėnės A. Kitowicziaus „Papročių aprašyme“ bei Saksų laikotarpio atsiminimuose“ centre atsidūrė kaukių baliai, persirengėlių karnavalai, medžioklės bei kortavimas. Autoriaus nuomone, būtent šiose pramogose geriausiai atsiskleidė ydingiausios visuomenės elito pramogų pusės. Dovanojimo procesą

pranešime „Dovanų funkcija ir vaidmuo bajoriškoje visuomenėje XVII a. antrosios pusės – XVIII a. pirmosios pusės atsiminimuose“ atskleidė Monika Ž e r o m s k a (Opolė). Pranešėja šaltinių duomenis analizavo remdamasi antropologo Bronisławo Malinowskio „davimo“ teorija. Ji pabrėžė, kad sarmatų kultūroje svarbus buvo ceremonias, kuriame ypatingą vietą užėmė retoriniai elementai.

Čekų kilmės maldininko Jakubo Lanhauso dienoraštį analizavo du konferencijos dalyviai. Bogdanas R o k a s (Vroclavo universitetas) pranešime „Mintys apie Jakubo Lanhauso kelionės dienoraštį (1768–1769). Kelias į Romą, Amžinasis Miestas“ pristatė šaltinį, apibūdinamas jį kaip tipišką to meto „europietiškosios patirties“ atspindį, pasireiškusį autoriaus noru aplankyti kuo daugiau įžymybių, dėmesiu kraštovaizdžiui bei etnografinėms detalėms, nuolatiniu „savo“ ir „svetimo“ akcentavimu. Detaliau minėtą šaltinį analizavo Marianas C h a c h a j (Liublino Marijos Skłodowskos-Curie universitetas) pranešime „Roma ir jos gyventojai piligrimo Jakubo Lanhauso dienoraštyje“. Pranešėjas išsamiai aptarė keliautojo aprašytus objektus, akcentavo daugeliu atvejų išsakomą kritiką „itališkajai realybei“, neigiamus atsiliepimus apie kasdienę italų elgseną ir papročius. Kelionės užrašų analizę pratęsė Bożena M a z u r k o w a (Silezijos universitetas Katowicuose) pranešime „Atstu nuo pasaulio – Valerijos Tarnowskos pasakojimas apie kelionę po Italiją“. Autorė teigė, jog šiame prancūzų kalba parašytame XIX a. pradžios šaltinyje gerai atsiskleidžia ne tik autorės asmeniniai interesai – dailės, meno kūrinių pažinimas ir įsigijimas privačiai kolekcijai – bet ir bendra keliautojos savirefleksija naujoje erdvėje, dėmesys kasdienybės detalėms, religiniams potyriams.

Netipišką asmeninio pobūdžio užrašų analizės būdą atskleidė Rafała W ó j c i k o (Poznanės Adomo Mickevičiaus universitetas) pranešimas „Poznanės burmistro ir gydytojo Kasparo Goskio 1556–1570 m. dienoraštis“. Tyrinėdamas trumpučius astrologinio kalendoriaus parašėse K. Goskio paliktus įrašus (daugiau kaip 700), pranešėjas ne tik rekonstravo autoriaus biografiją, bet ir atliko tam tikrą statistinę įrašų analizę, išskirdamas būdingas temas, jų kaitą. Kolektyvinę miestiečių atmintį analizavo Anna N o w i c k a - S t r u s k a (Liublino Marijos Skłodowskos-Curie universitetas) pranešime „Miesto atmintis Liublino šventovių stebuklų knygoje XVII ir XVIII a.“ Pagrindinį dėmesį autorė kreipė į kultūrinį-komunikacinį šaltinio aspektą, „atminties“ ir „užmaršumo“ kategorijas.

Mariola J a r c z y k o w a (Silezijos universitetas Katowicuose) nagrinėjo 600 km ilgio kelionėje aprašytas Kazimiero Maskiewicziaus patirtis (pranešimas „Boguslavo Kazimiero Maskiewicziaus kelionė „į lenkų karaliaus Jano III karūnaciją“: nežinomi dienoraščio fragmentai“). Asmeninėms keliavimo patirtims buvo skirtas ir Valentynos S o b o l (Varšuvos universitetas) pranešimas „Privataus gyvenimo diskursas Filipo Orliko „Kelionės dienoraštyje“.

Jolita S a r c e v i č i e n ė (Lietuvos istorijos institutas) pranešime „Laiškai iš Merkinės ir Derečyno, kelionės į Vilnių ir Gardiną: kasdienybė 1726–1733 m. Antano Kazimiero Sapiegos dienoraštyje“ siekė atskleisti, kokio pobūdžio šaltinis buvo aptariamas dienoraštis,

kokios temos jame dominuoja, kaip autorius fiksavo viešojo ir privataus gyvenimo kasdienybę. Kasdienybės tema dominavo ir Jerzy Ternes (Liublino Marijos Skłodowskos-Curie universitetas) pranešime „Septyneri nelaisvės metai. Politinio kalinio kasdienybė 1767–1774 m. Felikso Czackio *Nelaisvės dienoraštyje*“. Pranešėjas nagrinėjo, kaip draudimas susirašinėti ir lankytis bažnyčioje, atskyrimas nuo šeimos atsispindi šaltinio struktūroje. Pavyzdžiui, jis atkreipė dėmesį, kad trečiuoju asmeniu ir kelių sekretorių ranka parašytame šaltinyje asmeninio gyvenimo įvykius nušviečiantys faktai fiksuoti paties F. Czackio ranka.

Keliautojų refleksijų analizę pranešime „XVI–XVII a. keliautojų iš Abiejų Tautų Respublikos pasakojimai ir užrašai apie Padujų lenkų ir italų šaltiniuose“ tęsė Mirosławas Lenartas (Opolės universitetas). Autorius atskleidė ne tik pasirinktos temos informacijos įvairovę, bet ir užčiuopė permainas lėmusias tendencijas.

Kūrinių tematiką, santykį su gimtine ir pilietiškumo samprata, poetinį dialogą su kitais poezijos kūrėjais amžininkais, kūryboje besiveriančias intymias patirtis nagrinėjo Rolfas Fieguthas (Fribūro universitetas) pranešime „Autobiografiniai epizodai Franciszeko Dionizy Kniaźnino lotyniškoje ir lenkiškoje poezijoje“. O Klaudia Smaza (Krokuvos pedagoginis universitetas) pranešimui pasirinko moters kūryboje besiskleidžiančią „apvalančią atsiminimų galią“. Analizuodama šaltinį per geopoetikos prizmę, pranešėja aptarė autorės erdvės sampratą, emocijų „geografiją“ bei geografinę atmintį – svarbiausius nagrinėjamo kūrinio elementus (pranešimas „Miestas ir erdvė Wirydiannos Fiszewos autobiografiniame pasakojime“). Keturių XVIII a. moterų atsiminimus analizavo Małgorzata Chachaj (Liublino Marijos Skłodowskos-Curie universitetas). Pranešimą „Kelionių aprašymai XVIII a. moterų atsiminimuose“ ji skyrė moterų lūkesčiams kelionėse ir laiko „atstumo“ įtakai jų įspūdžiams, akcentuodama, jog nagrinėtų autorių kūriniuose kelionė labiau siejosi ne su atstumais, o su emocijomis. Katarzyna Puzio (Liublino Marijos Skłodowskos-Curie universitetas) pranešime „Anglija ir anglai Julijano Ursyno Niemcevičiaus *Kelionių po užsienį dienoraštyje*“ kėlė klausimą, kaip autoriaus nuostatos veikė jo matomą ir aprašomą Anglijos paveikslą. Analizuodama su diplomatine misija Anglijoje besilankiusio autoriaus pateiktą informaciją, K. Puzio atkreipė dėmesį į ypatingą jo patriotizmą, išgyvenamą tėvynės žlugimo akivaizdoje, ir norą surinkti kuo daugiau laikraščiuose pateikiamos informacijos apie Lietuvą.

Konferencijos metu netrūko diskusijų – ypač daug jų sukėlė pranešimai, kuriuose buvo naudoti geopoetikos metodai. Pranešimai ne sykį atskleidė, jog netgi daug tyrinėtojų dėmesio sulaukę šaltiniai vis dar gali būti „perskaitomi“ naujai, suteikti naujų įžvalgų. Todėl džiugu, kad organizatoriai rengiasi išleisti konferencijos pranešimų tekstų rinkinį, kuriame paskelbti darbai suteiks progą su konferencijoje nagrinėtais klausimais susipažinti platesnei auditorijai.

Jolita Sarcevičienė